

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

ПСИХОЛОГІЯ СВІДОМОСТІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ТЕЗИ

II Міжнародної науково-практичної конференції

м. Переяслав-Хмельницький, Україна

21 березня 2018 року

*****

Ministry of Education and Science of Ukraine
State Higher Educational Establishment «Pereyaslav-Khmelnytskyi State
Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda»

PSYCHOLOGY OF CONSCIOUSNESS: THEORY AND PRACTICE OF SCIENTIFIC RESEARCHES

THESES

International Scientific and Practical Conference

Pereyaslav-Khmelnytskyi, Ukraine

March 21, 2018

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

**«ПСИХОЛОГІЯ СВІДОМОСТІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА
НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»**

ТЕЗИ

II Міжнародної науково-практичної конференції

21 березня 2018 року

Переяслав-Хмельницький, Україна

*****

Ministry of Education and Science of Ukraine
State Higher Educational Establishment «Pereyaslav-Khmelnytskyi State
Pedagogical University named after Hryhorii Skovoroda»

THESES

International Scientific and Practical Conference

**PSYCHOLOGY OF CONSCIOUSNESS: THEORY AND
PRACTICE OF SCIENTIFIC RESEARCHES**

March 21, 2018

Pereyaslav-Khmelnytskyi, Ukraine

УДК 159.922(082)

П 86

*Рекомендовано до друку Вченою Радою
ДВНЗ ПХДПУ ім. Григорія Сковороди
(протокол №7 від 03.03.2018 р.)*

Редакційна колегія:

Калмикова Л.О. д.психол.н., професор, завідувач кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти ПХДПУ ім. Григорія Сковороди; *Данилюк І.В.* д.психол.н., професор, декан факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка; *Волженцева І.В.* д. психол.н., професор кафедри психології ПХДПУ ім. Григорія Сковороди; *Лозова О.М.* д.психол.н., професор, завідувач кафедри практичної психології Інституту людини Київського університету ім. Бориса Грінченка; *Семиченко В.А.* д.психол.н., професор, професор кафедри педагогіки та психології професійної освіти Національного авіаційного університету; *Роменкова В.А.* професор факультету соціальних наук Ризька Академія педагогіки і управління освітою.

Психологія свідомості: теорія і практика наукових дослід-
П 86 **жень: тези II міжнар. наук.-практ. конф., м. Переяслав-Хмельницький,**
21 бер. 2018 р. / відп. ред. О.В. Дробот; ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія
Сковороди». – К.: Талком, 2018. – 265 с.

ISBN 978-617-7397-79-2

У збірнику подано тези доповідей учасників II Міжнародної науково-практичної конференції «**Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень**» яка відбулася в українському науковому просторі з означеної проблематики.

УДК 159.922(082)

В сборнике представлены тезисы докладов участников II Международной научно-практической конференции «Психология сознания: теория и практика научных исследований», которая состоялась в научном пространстве Украины по обозначенной проблематике.

The abstracts of the participants of the II International scientific and practical conference are presented in the collection Conference "Psychology of Consciousness: Theory and Practice of Scientific Research" which It was held in the Ukrainian scientific space on the identified issues.

© ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди», 2018

ISBN 978-617-7397-79-2

**ПСИХОЛОГІЯ СВІДОМОСТІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА НАУКОВИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ – 2018**

ЗМІСТ

<u>Теоретико-методологічні проблеми свідомості як предмета психологічних досліджень</u>	8
Бочелюк В.Й. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА СВІДОМІСТЬ ПІДЛІТКІВ.....	8
Данилюк І. В, Ларін Д. І ФЕНОМЕН ІСТОРИЧНОЇ СВІДОМОСТІ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ.....	12
Дробот О.В. ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СУБ'ЄКТА ДІЯЛЬНОСТІ.....	17
Пустовий С.А. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БАЗИС ПСИХОСЕМАНТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ	21
Тепляков М.М. КАТЕГОРИЯ «ИДЕАЛЬНОЕ» И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФЕНОМЕНА СОЗНАНИЯ В ПСИХОЛОГИИ	24
Семиченко В.А. СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД К АНАЛИЗУ КАТЕГОРИИ СОЗНАНИЯ .	28
Фурман А.В. СВІДОМІСТЬ ЯК ОНТОПСИХІЧНА ДІЙСНІСТЬ: СУТНІСНІ КОНТУРИ ПІЗНАННЯ	35
Шевченко Н.Ф. ФЕНОМЕН СВІДОМОСТІ: СУЧАСНІ ПСИХОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ	39
<u>Психологія свідомості: правові, етнічні, професійні, релігійні, регуляторні та інші аспекти</u>	43
Волеваха І.Б., Волеваха Д.С., ВПЛИВ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЧИННИКІВ НА СПРЯМОВАНІСТЬ ЕКОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ ОСОБИСТОСТІ	43
Волженцева И.В. ОСОЗНАНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО РЕАГИРОВАНИЯ НА РЕГУЛЯЦИЮ ПСИХИЧЕСКИХ СОСТОЯНИЙ ЛИЧНОСТИ ЭМОЦИОГЕННЫМИ СПОСОБАМИ	47
Дроздов О. Ю. ПРОЯВИ ТОПОФІЛІЇ ТА ТОПОФОБІЇ У МАСОВІЙ ГЕОПОЛІТИЧНІЙ СВІДОМОСТІ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ	52
Калмиков Г. В. УСВІДОМЛЕННЯ ЯК ЧИННИК ОВОЛОДІННЯ ТА ВОЛОДІННЯ МАЙБУТНІМИ ПСИХОЛОГАМИ ПРОФЕСІЙНИМИ ЗНАННЯМИ Й ДІЯМИ	56

Каменська Н.Л., Іванова М.Д. ПСИХОСЕМАНТИЧНА ДІАГНОСТИКА ПРИХОВАНИХ МОТИВІВ ПРАЦІ СПІВРОБІТНИКІВ МИТНИХ ОРГАНІВ	60
Кудрявцева О.К. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СПРИЙНЯТТЯ КОЛЬОРУ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БУДІВЕЛЬНОГО ДИЗАЙНЕРА	64
Музиченко І.В. ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ЕТНІЧНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	66
Панов М.С. РЕКЛАМА ЯК ЗАСІБ МАНІПУЛЮВАННЯ СВІДОМІСТЮ ПІДЛІТКІВ	68
Родіна Н.В. ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЯК РЕГУЛЯТОРНОГО АСПЕКТУ СВІДОМОСТІ У ОСІБ З ШИРОКИМ СПЕКТРОМ ДЕЗАДАПТАЦІЙНИХ ПОРУШЕНЬ	71
Сабол Д.М. ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЮНАКІВ ТА ЮНОК	76
Семенюта А.А. УСВІДОМЛЕННЯ ПІДЛІТКАМИ СВОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ	80
<u>Знакові структури свідомості та внутрішній світ особистості: візуальні і вербальні репрезентації</u>	85
Гусакова М.П., Фурта І.Ю. ВЛИЯНИЕ МЕНТАЛЬНОГО ОПЫТА НА ПОНИМАНИЕ ЛОГИЧЕСКИХ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ПАРАДОКСОВ	85
Дроздова Д.С. АРХЕТИПНА СИМВОЛІКА ТА МЕТАФОРА ЯК СПОСОБИ ТА ФОРМИ ГЛИБИННОГО ПІЗНАННЯ	89
Калмикова Л.О. ОСМИСЛЕНІСТЬ В РОЗУМІННІ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ МОВНИХ ЗНАНЬ	92
Крилова-Грек Ю. М. ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ПОНЯТТЯ «ВІЙНА» В СУЧАСНОМУ МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРІ	96
Рудницкая С.Ю., МИФ КАК ФЕНОМЕН СОЗНАНИЯ	99
Лісойван О.В. ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИМВОЛЬНИХ СИСТЕМ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ РОБОТИ З ЖІНКАМИ В СТАНІ ДЕЗАДАПТАЦІЇ	103
Тітов І.Г. ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ УТВОРЕННЯ СВІТОГЛЯДНИХ СТРУКТУР ОСОБИСТОСТІ	107
Ткачишина О.Р. СВІДОМІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В ПЕРІОД СУСПІЛЬНИХ ЗМІН: ХАРАКТЕРИСТИКА СТЕРЕОТИПІВ	110

<u>Когнітивні аспекти соціалізації та самовизначення особистості</u>	114
Большакова А.М. ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ПОТРЕБИ У СМИСЛІ ЖИТТЯ ТА СУБ'ЄКТИВНА КАРТИНА ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ В ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ	114
Горбань Г.О. РОЛЬ АКТИВНОСТІ СУБ'ЄКТА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ	116
Заверуха О. Я. ДЕЯКІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ В МЕЖАХ ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ	118
Зазимко О.В. САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ ЇЇ САМОПРОЕКТУВАННЯ	121
Івашкевич Е.З., Михальчук Н.О. РІВНІ ТА ВИДИ ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ	125
Кондрашихин А.Б. КОГНИТИВНЫЕ СПОСОБНОСТИ СТУДЕНТОВ В ОСВОЕНИИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫХ ДОКУМЕНТОВ	129
Костюченко О.В. ПЕРЦЕПТИВНА АКТИВНІСТЬ У СКЛАДІ МЕДІАПЕРЦЕПТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ	133
Косянчук С.В. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ: АПГРЕЙДЕРИ ПРОЦЕСУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ	138
Панченко В.О., Фера С.В. АКМЕОПСИХОЛОГІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК УМОВА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ ЇЇ ПРОФЕСІЙНО-ДІЯЛЬНІСНОЇ СФЕРИ	142
Семенюк Н. С. ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ ЧИННИКІВ НА ПРОФЕСІЙНИЙ АСПЕКТ ТА ЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ МЕДИКІВ	145
Храбан І. А., Храбан Т. Е. ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ НЕПРАВДИВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	149
Холод О.М. КОГНІЦІЯ В МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ	153
Ющенко І. М. АДАПТИВНА Ф-ЦІЯ ПОКАЗНОГО СПОЖИВАННЯ У ПІДЛІТКІВ	158
<u>Розвиток мовної свідомості особистості</u>	162
Івашкевич Е.Е. АДАПТАЦІЯ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ СТАНОВЛЕННЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕРЕКЛАДАЧА	162
Савчин О.М. РОЗПОВІДІ РІЗНОЇ ТИПІЗАЦІЇ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ МАЛЕНЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ	166

Якушко К.Г РОЗВИТОК МОВНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ АГРОІНЖЕНЕРІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	170
<u>Розвиток свідомості на різних етапах онтогенезу в умовах освітнього середовища .....</u>	172
Войтко О.К. ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ТЕРМИНОЛОГИЯ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СОЗНАНИЯ СТУДЕНТОВ	172
Дроздова М. А. СОЦІАЛЬНІ УЯВЛЕННЯ ПРО БЕЗПЕКУ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У БУДЕННІЙ СВІДОМОСТІ ЧЕРНІГІВСЬКИХ СТУДЕНТІВ	175
Примак Ю.В., ПРОФЕСІЙНА САМОСВІДОМІСТЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЖІНОЧОЇ СТАТІ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ	183
Рахманов В.О. РОЗВИТОК СВІДОМОСТІ МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА В УМОВАХ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ	186
Роменкова В. ПРОБЛЕМА СТРУКТУРИ САМОСОЗНАНИЯ И ОСОБЕННОСТИ ЕГО ФОРМИРОВАНИЯ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	190
<u>Свідоме й несвідоме: проблема співвідношення в психічній організації індивіда .....</u>	193
Хомич Г.О., Войтенко О.В., СВІДОМЕ ТА НЕСВІДОМЕ У ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ	193
<u>Самосвідомість і рефлексивна самоорганізація особистості .....</u>	197
Білоус О.В. ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕГУЛЯЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХІМІЇ В ПРОЦЕСІ РОЗВ'ЯЗАННЯ ЗАДАЧ	197
Бондар Л.В. РЕФЛЕКСІЯ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ	200
Доценко В.В., Ларіонов С.О. САМООРГАНІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС СТРЕСОСТІЙКОСТІ	205
Дятленко Н.М. РОЗВИТОК САМОПОВАГИ У ДОШКІЛЬНИКІВ: ФОРМУВАЛЬНИЙ ЕТАП	209
Зарецька О.О. РЕФЛЕКСИВНИЙ АСПЕКТ САМОПРОЕКТУВАННЯ ДОРΟΣЛОЇ ОСОБИСТОСТІ	212
Кобильченко В. В. САМОПІЗНАННЯ ЯК СКЛАДНА ІНТЕГРАТИВНА ВЛАСТИВІСТЬ ОСОБИСТОСТІ	216

Красильников И.А. КОНФЛИКТНОГЕННОСТЬ ЛИЧНОСТИ КАК ПРОБЛЕМА САМОСОЗНАНИЯ	219
Лаптева Н.Л. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВМІСТУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ НА ПРИКЛАДІ ДИНАМІЧНИХ ТЕОРІЙ	223
Малько Т.В., Ніколаєв Л.О. ДОВІРА ДО СЕБЕ ЯК ФЕНОМЕН РЕФЛЕКСИВНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ	227
Омельченко І.М. РЕФЛЕКСІЙНИЙ КОМПОНЕНТУ СВІДОМЛЕНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКА ІЗ ТИПОВИМ ТА ЗАТРИМАНИМ РОЗВИТКОМ	231
Поплавский Н.Н., Полещук Ю.А. МОТИВАЦИОННАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ У СТУДЕНТОВ	236
Радько О.В. ТАНЦОВАЛЬНО-РУХОВА ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СПРИЙНЯТТЯ ПОЗИТИВНОГО Я-ОБРАЗУ ОСОБИСТОСТІ	239
Савченко О. В. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕФЛЕКСІЇ. СВОЄРІДНІСТЬ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ	242
Яковицька Л.С. РЕФЛЕКСІЯ ЯК ЧИННИК САМОРЕАЛІЗАЦІЇ У НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	246
<u>Ментальні репрезентації й міфотворчість у соціокультурному просторі України та інших країн.....</u>	249
Акімова Н.В. МІФ ПРО ПСИХОЛОГІВ НА УКРАЇНСЬКИХ САЙТАХ НОВИН.....	249
Афанасьева Т., Мазниченко М. МИФОЛОГИЧЕСКИЕ ИСКАЖЕНИЯ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРИЕМСТВЕННОСТИ В ОБРАЗОВАНИИ	252
Новикова Г. ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИЗУЧЕНИЕ МИФОЛОГИЗИРОВАННЫХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ ПЕДАГОГОВ.....	256
Тюнников Ю. ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ МИФОЛОГИЗАЦИИ.....	260

кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри методики та психології дошкільної і початкової освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЮНАКІВ ТА ЮНОК

Організація дослідження етнічної свідомості юнацтва проходила в рамках наукової роботи «Психологічні особливості формування етнічної свідомості в юнацькому віці засобами української народної вишивки» (Сабол, 2015). Емпірична частина дисертаційного дослідження базувалась на:

1) *констатувальному експерименті*, який мав на меті виявлення особливостей, що притаманні етнічній свідомості юнацтва із різною професійною орієнтацією та дорослим, професійна діяльність яких тісно пов'язана з етно- та культурно значущими народними ремеслами;

2) *формувальному експерименті*, що мав на меті виявити особливості впливу такого традиційного народного мистецтва, як українська народна вишивка, на процес формування етнічної свідомості в юнацькому віці.

З метою проведення констатувального експерименту було дібрано п'ять груп досліджуваних, між якими, імовірно, мали бути розбіжності соціального та етнопсихологічного характеру. Це такі групи, як:

1) учні професійно-технічного навчального закладу Решетилівський художній професійний ліцей в районному центрі смт. Решетилівка Полтавської області в кількості 36 осіб, для яких вишивання є майбутньою професійною діяльністю, професія – «вишивальник» (ПТНЗ-Р). Ця група стала базовою для формувального експерименту;

2) учні професійно-технічного навчального закладу м. Києва, а саме - Київського вищого професійного училища швейного та перукарського мистецтва в кількості 32 осіб, для яких вишивання є частиною майбутньої професійної діяльності, професія – «вишивальник», і які в подальшому

виступили як контрольна група у формувальному експерименті (ПТНЗ-К);

3) учні професійно-технічного навчального закладу (м. Київ), а саме Київського вищого професійного училища технологій та дизайну одягу, які здобувають професію кравця (ПТНЗ-кр.) в кількості 32 осіб. Перебуваючи загалом у тих самих соціокультурних умовах, що й попередні дві групи, ці учні водночас не підлягають постійному впливу такого народного мистецтва, як українська народна вишивка;

4) студенти I курсу Київського університету імені Бориса Грінченка (КУБГ) в кількості 63 осіб, спеціальність – практичний психолог. Ця група досліджуваних дозволяє створити уявлення про зміст етнічної свідомості юнацтва, які переважно не відчують цілеспрямованого впливу народного мистецтва в умовах професійної підготовки;

5) заслужені майстри народної творчості, професійні вишивальниці, в кількості 17 осіб, у яких етнічна свідомість формувалась у процесі професійної діяльності під впливом української народної вишивки, вони мають цілковито сформовану етнічну свідомість, і на яку, вочевидь, сильно вплинули особливості професійної діяльності (МНТ). Це майстри, які мають звання «Майстер народної творчості», входять до Спілки народних майстрів України.

В цілому, протягом емпіричного етапу дослідження було продіагностовано 180 осіб, що склало загалом 248 обстежень з урахуванням повторних.

«Анкета етно-національної належності» (Голота, 2012) застосовувалася в групах: ПТНЗ-Р, ПТНЗ-К, ПТНЗ-кр, КУБГ. Показники, що вимірювалися: вік, стать, національна самоідентифікація (НАЦ), причини національної самоідентифікації (ПНІ), важливість національної самоідентифікації (ВНІ), характеристичні ознаки національності взагалі (ОзН01...14) – всього 14 показників, від 01 до 14, а також характеристичні ознаки української національності (ОзУН01...15) – всього 15 показників.

Методика «Шкала соціальної самооцінки» Р. Люхтенана і Дж. Крокера застосовувалася в тих же групах: ПТНЗ-Р, ПТНЗ-К, ПТНЗ-кр, КУБГ.

Показники, що вимірювалися: оцінка себе як члена групи; Особиста оцінка групи; суспільна оцінка групи; значущість соціальної ідентифікації.

Методика «Епістолярний твір» застосовувалася в таких групах: ПТНЗ-Р, ПТНЗ-К, ПТНЗ-кр. Вимірювалися показники за такими фоносемантичними шкалами: «Великий - маленький»; «Приємний - неприємний»; «Швидкий - повільний»; «Холодний - теплий»; «Сильний - слабкий»; «Темний - світлий»; «Твердий - м'який». Фоносемантичні шкали відповідають шкалам методики контент-аналізу текстів за допомогою комп'ютерної експертної системи «ВААЛ».

Методика «Асоціативний експеримент» застосовувалася в таких групах: ПТНЗ-Р, ПТНЗ-К, ПТНЗ-кр., КУБГ та МНТ. Вимірювалися відносні частоти асоціації поняття «українська народна вишивка» зі словами з наданого списку (загалом 169 слів).

Методика «Вільні асоціації» вимірювала 1) відносні частоти асоціатів до поняття «вишивка»; 2) відносні частоти асоціатів до поняття «українська народна вишивка». Застосовувалась у таких групах: ПТНЗ-Р, ПТНЗ-К, ПТНЗ-кр.

Методика «Графеми» застосовувалася в групах: ПТНЗ-Р, ПТНЗ-К, ПТНЗ-кр, КУБГ. Показники, що вимірювалися: оцінка поширеності у народній вишивці графем з наданого фіксованого набору (14 графем); вибір графемної асоціації з поняттям «Україна» із заданого набору графем; вибір графемної асоціації з власною особою із заданого набору графем; здатність до розширення заданого набору графем.

З метою реалізації поставлених завдань дослідження були послідовно виконані такі процедури математичної обробки зібраного емпіричного матеріалу:

- 1) аналіз показників варіаційної статистики (середнє, стандартне відхилення, медіана, мода та ін. релевантні показники);

- 2) аналіз значущості розбіжностей та їх візуалізація в розподілах показників в різних групах;

3) кореляційний аналіз показників окремо в кожній групі та порівняння кореляційних структур;

4) зменшення розмірності простору показників за допомогою факторного аналізу в експериментальній групі;

5) порівняльний аналіз та візуалізація розбіжностей у структурі зв'язків між різними аспектами розвитку етнічної свідомості.

Таким чином, у даному матеріалі описано організацію та наведено методики констатувального емпіричного дослідження етнічної свідомості в юнацькому віці: «Анкета етнонаціональної належності», «Шкала соціальної самооцінки», «Епістолярний твір», «Асоціативний експеримент», «Вільні асоціації», «Графеми». Представлені методики дають можливість скласти узагальнену картину етнічної свідомості молоді, її структуру. Вони дозволяють з'ясувати: ознаки, що споріднюють молоду людину з людьми її національності та етнічної групи, чому саме молода особа вважає себе представником обраної національності та етнічної групи, наскільки важливою для юнаків є їх національність, а також які ознаки та обставини сприяють відчуттю справжнього представника свого етносу. Також обґрунтовуються методики дослідження чуттєвої тканини у відчутті себе представником певного етносу; вимірювання ступеня позитивності самооцінки власної етнічної групи; кількісний і якісний аналіз наповнення респондентами концепту «українська народна вишивка»; виявлення кластерів структури етнічної свідомості, що свідчать про ступінь її сформованості; ототожнення респондентами понять «вишивка» та «українська народна вишивка» (за змістом смислового наповнення); ставлення юнок до обраної ними професії вишивальниць і процесу вишивання; оцінки компетентності досліджуваних у знаках та символах української народної вишивки. Все вищезазначене діагностично виявляє структуру і зміст етнічної свідомості, а саме: її когнітивний компонент (етнокультурна компетентність, значення, смисли), емоційний компонент (чуттєва тканина) та поведінковий (діяльнісний) компонент. У кінцевому рахунку, респонденти за допомогою обраних методик вербально та візуально-образно відображали свій етнічний

образ світу як кінцевий результат діяльності етнічної свідомості.

Література:

1. Голота А. С. Соціально-психологічні особливості етнонаціональної ідентичності українсько-російських білінгвів : дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи / А. С. Голота ; НАПН України, Ін-т соц. та політ. психології. – К., 2012. – 222 арк.
2. Сабол Д.М. Психологічні особливості формування етнічної свідомості в юнацькому віці засобами української народної вишивки : дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07 / Сабол Діана Михайлівна ; Київський університет імені Бориса Грінченка. – К., 2015. – 287 арк.

Семенюта А. А.

магістр кафедри психології Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди,
м. Переяслав-Хмельницький, Україна.

Волженцева І. В.

доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології
Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені
Григорія Сковороди, м. Переяслав-Хмельницький, Україна.

УСВІДОМЛЕННЯ ПІДЛІТКАМИ СВОГО СТАНУ

РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ

Останнім часом в нашому суспільстві все більш гостро постає питання про виховання творчої особистості. У зв'язку з цим виникає особлива необхідність у вивченні розвитку творчих процесів і знаходження шляхів їх розвитку. Психологи довели, що уяву широко включено у творчу діяльність людини на різних етапах його життя. Особливо важливим стає виявлення специфіки творчої